

1978 Det er makt i de foldede hender

En skulle tro at vi alle muligens kunne ha bruk for de høyere makter, og at vi skulle ønsket at noe var ugjort eller annerledes. Våre hender utgjør et universalspråk. Med dem sender vi våre signaler og markerer våre standpunkter. Noen gjennom bønn, andre gjennom fortvilelse og oppgitthet. Vi folder vår hender på ulikt vis, vi taler med hendene og forteller hvem vi er og hva vi vil. Den som ikke har denne muligheten, den som ikke har sine hender - er trolig den beste kommunikator, den sterkeste formidleren av et budskap fremført gjennom unike kompensierende virkemåter. I dette kapitlet skal vi møte en som har lært seg å leve uten hender, en som folder sine hender på en annen måte enn oss andre, en som nok kunne ha takket høyere makter hver eneste dag - dersom han hadde fått beholde sine hender. Slik var det ikke, slik er det ikke - og slik vil det aldri bli. Hans hender er der likevel, men vi ser de ikke. Det er makt i de foldede hender.

Han hadde det sannelig ikke så verst, tenkte han der han raser avsted på en scooter bortover det snødekkede teppelandskapet på Svalbard. Det var mørkt, men ikke slikt mørke som vi forbinder med ordet - faktisk var det et trollsk mørke som ga horisonter i det fjerne. Nærmiljøet derimot var ganske så hvitt, der måneskinnet forsøkte å skape konturer, men lyktes temmelig dårlig. Lysforholdene var vakre, men skumle. I og for seg var alt slik det pleide på denne årstiden. Han hadde kjørt her før, følte å beherske både scooteren, kjøringen og terrenget. Mest for å få tiden til å gå i en noe monoton ferdsel, satt han kanskje og tenkte litt over at det gikk mot slutten av sitt opphold på Svalbard, at han og familien snart skulle flytte tilbake til fastlandet og Stjørdal. Jo, så visst trivdes de og han mente nok at disse to årene kom godt med på mange vis.

Det ble med ett så mange scooterspor overalt, ikke uvanlig - men det tok ham noen sekunder ut av den familiære tankegangen. Hvilket spor skulle han følge? Men så ble alt helt hvitt igjen og han bare tok ut en uvilkårlig retning i terrenget, konturene forsvant igjen. Brått føler han at hel farkosten på et vis svever i luften, som om de hadde forlatt en hoppbakke. Da skjønnte han at de hadde kommet over brinken ned mot fjorden. Nå skjer alt uhyrlig fort. Rattet vrir seg delvis i luften, og hele ekvipasjen faller omtrent loddrett ned på isen. Han kjenner en gjennomtrengende smerte i mage- og sideregionen, samtidig som noe mest river av ham nesen og deler av ansiktet. Han registrerer at de har stoppet, sier noe om at de må få scooteren i gang igjen. Så blir allting mørkt. Det er fredag 10. februar 1978, klokken omtrent 1400 og Per Wold hadde nettopp kjørt utfor et stup på ca. åtte meter med snøscooter og havnet på isen på Grønnfjorden på Svalbard. Sammen med ham var Knut Aarsand, som satt bakpå.

Per Wold er født den 13. september 1943 i Skjelstadmark i Hegra i Stjørdalen. Etter realskolen gjennomførte han teknisk utdanning i Forsvaret, nærmere bestemt på Sambands- og Radarskolen på Lutvann i Oslo. Her møtte han sin fremtidige livsledsager, Reidun fra Strømmen. Fra 1962 til 1964 avtjente han sin pliktjeneste på Værnes Flystasjon. Derfra gikk veien mest talt direkte over rullebanen og til Værnes Aeradio, som var en Flysikringstjeneste som Televerket ytet for Luftfartsdirektoratet. Dette var en utøvelse som knyttet til seg teknisk personell av ulike typer, samt telegrafister. Senere gikk tjenesten inn som en integrert del av et forvaltningsorgan som fra 1. januar 1978 ble hetende Luftfartsverket, og fra 12. desember 2002: AVINOR -

Per Wold ikke så lang tid før ulykken

som er et statlig aksjeselskap. Etter at Svalbard Lufthavn ble åpnet i 1975, ble deler av Flysikringstjenesten besatt med folk på åremål fra fastlandet. På denne måten kom Per Wold og hans familie, som nå bestod av kona Reidun og de to barna, Marianne (f. 1966) og Olav Ragnar (f. 1969) - til Svalbard 2. juli 1976. Å komme til Svalbard var lukrativt på mange vis på den tiden, og de fleste som fikk muligheten tok seg et par år der. Tjenesten for Per Wold vekslet mellom en måned normal teknisk tjeneste ved flyplassen og en måned tjeneste ved Isfjord Radio, ca. 7 mil unna. Til Isfjord Radio kom de seg vanligvis med båt om sommeren, eller helikopter, men om vinteren benyttet de beltebil eller scooter.

Per Wold inne på Trondheim kontrollsentral (flygekontrollen) først på 1970-tallet

Fredag 10. februar 1978 skulle Per Wold ta seg fra Isfjord Radio, via Barentsburg til Longyearbyen. Sammen med ham var maskinisten på Isfjord, Knut Aarsand. At de skulle innom russerne i Barentsburg skyldes et vedlikehold av en radiosender (118,1). De regnet med å bruke ca. 3 1/2 time i kjøretid, og inkludert jobben på Barentsburg - antok de at de ville kom til Longyearbyen i 5 - 6 tiden om ettermiddagen. De var meget godt kledde, været var fint, måneskinn, minus 24 grader - og selv om avstandene var store, var en slik tur mest for rutine å regne. Per hadde ei stor varm lue han hadde kjøpt av russerne. Ellers hadde de ikke med ski eller truger, men et par Jerrykanner med bensin, og selvsagt en 7,62 Mauser - i tilfelle de skulle bli angrepet av isbjørn. Da de nærmet seg Grønnfjorden, merket Per - som tidligere nevnt - at det var ganske så mange scooterspor, og et kort øyeblikk led han valgets kvaler. Nå betød det i og for seg ikke særlig mye hvilket spor han fulgte, for her var det kun litt kupert terreng. Og snart var sporene også borte - slik konturene var. Han følte de seilte avsted på et hvitt hav. Plutselig merker Per at de bare henger i løse luften. Han skjønner straks at de har nådd brinken ned mot Grønnfjorden, og regelrett blitt et offer for "whiteout", dette fenomen vi alle opplever på ski - når alt blir kun hvitt, ingen konturer og du faller fordi det plutselig er ei "usynlig" dump der. Vi kjenner og til flere flyulykker, hvor fly har fløyet seg direkte inn i fjellvegger eller snøfonner.

Snøscooteren foretar et hopp - eller kall det et fall - åtte meter ned på isen på Grønnfjorden. Rattet på scooteren vrir seg i lufta og sammenstøtet med isen medfører at Per får styret på scooteren inn i siden og magen, som igjen resulterer i at milten blir knust og at bukspyttkjertelen blir sterkt skadet, med dertil andre indre skader og blødninger. Det visste

ikke Per akkurat da. Han tenkte at de måtte bare få scooteren i gang igjen og komme seg videre. Det utveksles noen få ord mellom Per og Knut om dette, mest i ørska. Knut vrir seg i smerter, og da Per skulle reise seg opp var det som om tusen kniver ble stukket inn i ham. Smerten slo ham regelrett ned igjen og han besvimte. Knut Aarsand var om ikke utslått, så forslått. Han klarte omtrent ikke å gå. Senere viste det seg at tre ryggvirvler var ødelagte. Ei av Jerrykannene hadde tatt imot sammenstøtet som ei pute. Den var totalt inntrykt. - En situasjonsoversikt tilsa at Per var i en annen verden, der han lå og blødde fra nesen og ansiktet - det som var synlig hud, - mens deres verden der og da bestod av en hard isflate som skinte litt i det vakre og dunkle lyset og landskapet. Knut registrerer et lys langt der borte. Det var lyset fra kraftstasjonen i Barentsburg, omlag sju kilometer unna. Knut Aarsand innser at situasjonen er kritisk. Scooteren ville ikke starte. Å løfte Per opp på den ville heller ikke gått, da han selv var mørbanket og knapt klarte å løfte armene. Det var selvsagt på den tiden ingen mobil eller annen sambandsdekning. Ingen ville savne de før om kvelden, mer enn sju - åtte timer frem i tiden. Knut Aarsand hadde kun et valg, forsøke å ta seg frem til lyset han så der fremme. Han visste at det ville bli et sjansespill. Isen hadde flere råk. Hvor lenge ville ha klare å gå og hva med Per som ble alene igjen? Knut hadde som nevnt ikke noe valg. Han tok mauseren og benyttet den som ei krykke, og sneglet seg avsted i ufattelige smerter. Før han forlot Per, sørget han for at votter, lue og klærne var slik de burde. Så lente han kameraten opp mot scooteren, og stabbet avsted.

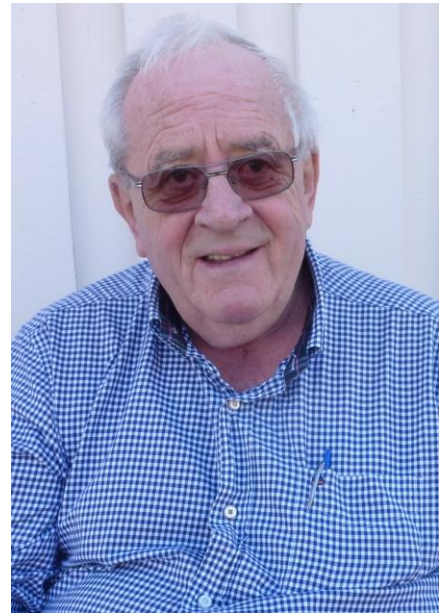

Blodet levret seg og klødde i skjegget.....

Den sju kilometer lange turen over Grønnfjorden skulle ta ca. tre timer . En meget stor prestasjon i den tilstanden Knut var, hvor også hans nyinnkjøpte sko på ingen måte var inngått - og ga store gnagsår. Drivekraften, denne merkvordige styrken som han fikk fram, kom fra det indre. "Du skal til lyset der fremme, ellers dør Per". Det er slik at de som overviner smerten og tar ut det siste, klarer det ikke alltid for egen del. Det er ikke eget

overlevelsesinstinkt - det er ikke "jeg og meg selv" det dreier seg om i første omgang, men "han" - det å redde andre. Den viten gir ekstra kraft og styrke.

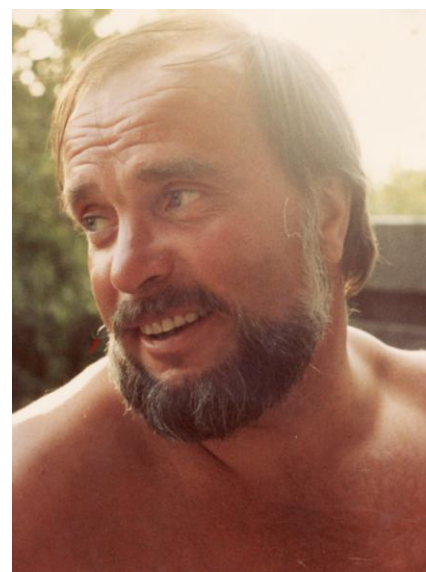
Tilbake lå altså Per Wold alene. Snøen rundt ble snart farget av blod. Per kan ikke erindre noe, han var for det meste borte. Men blodet som levret seg i skjegget ga signaler i underbevisstheten om at dette irriterte og han fikk ikke puste tilstrekkelig. Derfor tar han i ørnska av seg vottene for å rense skjegget og nesepartiet. Dette var maltraktert da han i sammenstøtet med isen hadde sneiet ansiktet i overkant av visiret på scooteren. At han i vanvare tok av seg vottene, skulle bli skjebnesvangert. Hendene falt deretter ned på den kalde isen. Temperaturen nede på Grønnfjorden var trolig under 30 minus. Hendene frøs raskt fast til isen. Slik lå Per totalt utslått, hjelpeløs. Blodet rundt ga teft til de med utviklede sanser. Per Wold lå på isen i ødemarken som en levende åte for isbjørnen. Slik skulle han bli liggende i fire timer.

Per Wold 18. april 2012

Da Knut Aarsand omsider kom fram til kraftstasjonen i Barentsburg, tok det sin tid å få russerne til å skjønne alvorret. Tolken var ikke til stede. Han var den ettermiddagen i Longyearbyen for å bistå under et fjernsynsopptak. En skal heller ikke skyve under stolen en viss avstandsholdning. Det var tross alt under den kalde krigen. Ting tok tid. Omsider skjønnte russerne alvorret. De valgte å benytte snøscooter tvers over den råkbelagte og farlige isen, isteden for beltebil, som ville ha medført at de måtte ha kjørt rundt fjorden i to timer. Det valget reddet trolig Per. Da Per kom til Barentsburg, lå kroppstemperaturen på 26,5 grader. Han var nesten død. Det gikk ytterligere tre timer før han våknet. Det første han merket var en intens varme. Russerne hadde pakket ham inn i en mengde ulltepper. Han lå på et rom med et utall med varmelamper. Og rundt omkring vimset fullt av folk som ikke kunne gjøre seg forstått. Heldigvis dukket snart Anatolli Gonshar opp. Han var stedlig sjef for Aeroflot og snakket engelsk. Per Wold lå der som et ullnøste og tittet på sine hender. De var enorme, etset opp og så ut som store vedkubber. Hvorvidt han fikk smertestillende, kan ikke Per erindre - i så fall virket de ikke. Proporsjonalt med kroppstemperaturen steg smertene. Det var ikke lett å kommunisere med den russiske legen, men en ting sa legen klart fra om straks: "*Du kommer til å miste hendene dine*". "*Det var første og siste gangen noen snakket om hendene mine på mange dager*", forteller Per det til meg en aprildag i 2012. Slik lå Per i konstant smerte i nesten et døgn. "*Det som var like vondt - var å ligge der og ikke vite om de der hjemme hadde fått beskjed*", sier Per.

Lørdag ble Per Wold hentet av sysselmannens helikopter og overført til sykehuset i Longyearbyen. Det første de gjorde var å behandle frostskaedene. De skar opp hendene for å tømme ut veske. Ellers var nesen og føttene sterkt skadet. Tærne så ut som glasskuler. Slik lå Per i to døgn. Ingen snakket om amputasjon. Meningen var at Per skulle hentes med et eget fly fra Tromsø. Slik ble det ikke. Han ble med et

Knut Aarsand reddet trolig livet til Per den gangen

transportfly som landet i Longyearbyen på mandag. Det var nå gått tre døgn, heldigvis under smertestillende behandling. Men hendene ble ikke bedre, heller tvert om. Et lite pussig sammentreff, var at Knut Aarsand, Pers redningsmann - også var med samme flyet.

Mens undersøkelsene på sykehuset i Tromsø pågikk, kom og gikk smertene. Det var selvsagt en begrensning på hvor mye smertestillende de kunne pumpe inn i kroppen. Trolig var det ingen epidural på den tiden. De kunne liksom ikke gjør ham til narkoman heller. Da Reidun kom utpå kvelden tirsdag, sa Per: "*Æ'tru dæm ta livet a'mæ*". Det var det siste han sa på to måneder. Per ble nemlig lagt i respirator og kunne ikke kommunisere. Flere operasjoner ble gjennomførte. Først måtte de rette på "det innvendige". Per kunne ikke få varslet når bedøvelsen gikk ut av kroppen, eller når fysioterapeuten gikk løs på ham. Det var utrolig med smerte. Per lå der mest som en agurk. Og så dette med Reidun og familien da. Hvordan skulle de klare seg? Da fingrene ble amputeret fredag den 17. mars, ble hodet fylt av ulike senarier. Hva med fremtiden? Hva med familien - og hvilke belastninger ville det ikke bli på hans kjære Reidun. En slik uunngåelig tankevirksomhet frembringer en annen type smerte, en følelse av avmakt, håpløshet, bitterhet, sinne og fortvilelse, - nervetråder og kombinasjoner som kan rive en person i stykker. Å utstå egen smerte kan mange klare en stund, men det å påføre andre en smerte og belastning er vanskelig å forsone seg med. Historien har vist oss flere ganger hvor tøff denne selvpinen er. Ikke alle har klart det - og berøvet sitt eget liv. Og det verste for Per var at han ikke fikk kommunisere ut smerten og følelsene, akkurat nå når behovet var størst. Han var fange i sitt dobbelte smerte- og følelsesliv. En meget hard påkjenning. Han sovnet nok ofte inn med "*Stakkers Reidun og ungene*". Etter hvert fikk han ved hjelp av en lege, faktisk en stjørdaling: Sivertsen - til å feste en blyant - som han brukte til å peke på bokstaver for å forme ord.

Ekteparet har nok tenkt en del på at Per lå på isen som en levende åte .....

Per ble på RITØ i tre måneder med feber på 40 hele tiden. Han gikk ned 30 kg. Reidun var hos ham de to første månedene, og ungene ble tatt vare på av venner på Svalbard. Den 18. mai forlot Per sykehuset og dro til Longyearbyen. Et nytt liv startet. Et liv som falt på Reidun.

Hun fikk
kunne
skolen
hadde

Nils Veium

"et tredje barn" i familien. Per skjønte at de ikke
være lengre på Svalbard og de kom kort tid etter at
væ ferdig tilbake til Stjørdal. Her hadde de et hus de

Per Wold, april 2012

bygd i 1972, som nå var leid bort til familien Bjørnar Lillefloth, som også jobbet på Værnes. Et møysommelig arbeid begynte med å trene opp kroppen, med å innøve nye rutiner og det meste i form av å prøve og feile. Per Wold forsøkte seg litt som ferieavløser på sin arbeidsplass i det nye sikringsbygget ved Trondheim Lufthavn. Men arbeidsplassen var selvsagt ikke lagt til rette for Per. Ja, ikke engang da de kjøpte inn ny bil - kom det automatgir på den. Hans arbeidskollega, Nils Veium (d. 15.12.2003) - utviklet ulike typer hjelpemidler - og var selve redningsplanken for Per. Men det var likevel Per selv som måtte ta alle initiativ. Det offentlige var ikke på samme bølgelengde. Per trasket opp og ned i gatene i Trondheim, inn i butikker - overalt - på leting etter tenkelige og utenkelige mekanismer som han kunne nyttiggjøre seg. Turer til Sophies Minde i Oslo (ortopedisk sykehus og proteseverksted) endte av og til i fortvilelse og skuffelse. Forslagene ble for kompliserte og ubekvemme. En dag han var i en butikk i Trondheim, så han låsemekanismen på moderne slalåmsko, en type klemmer. Dermed kom ideen om en festanordning, som Biltilsynet kunne godkjenne - slik at han kunne begynne å kjøre bil igjen. Et gigantisk sprang i hverdagen.

Etter hvert ga han opp yrkeslivet, og ble uføretrygdet i 1988. Hjemme var det en hard tårn for familien å omstille seg, tilpasse seg og støtte Per. Ord som "ydmykende" og "nedverdiggende" ble så vanskelige. Det å være til bry og det å være avhengig av andre er en kamp vi alle kan kjempe. For Per ekstra hardt. Humøret skiftet slik dagene gjorde det. Sinne en dag, glede en annen når han lyktes. Og for Reidun.....ja, vi kan vel knapt ane..... - At Per ikke satte seg ned og ga opp, skyldes nok hans egen forståelse av at han kunne være til nytte. Ett forhold som derimot gjorde ham både bitter og sint, var hvordan

Reidun og Per Wold, 18. april 2012

han ble vurdert av datidens NAV. De ville ikke gi ham full uføretrygd, kun 95%. Vi skal ikke her og nå dvele ved detaljer, men det viser igjen det offentliges manglende forståelse for den som har lidd, lider og hvor hverdagen er en spesiell kamp. En skulle tro at de som ikke har hender skulle ha et bevis godt nok, og slippe å krangle med byråkrater. Hvordan ville byråkratene ha likt å ikke ha hender eller vært livsledsager til en?

Han engasjerte seg innen sin store lidenskap: hester og travløp. Og har frem til våren 2012 vært en av de ledende dommere på Leangen, sågar dommerleder siden 1996. Han gikk også inn i politikken, med to perioder i Kommunestyret, hvor trolig hans bakgrunn og handicap satte dagsorden for hans syn og holdninger. De siste 20 årene har han vært veldig engasjert innenfor Hegra festnings venner, hvor han har lagt ned et kjempestort arbeid, som formann i 15 år. Utallige er de omvisninger og guidinger han har gjennomført overfor så vel kongelige som skoleklasser, og er en av de få som har blitt tildelt Festningsblanketten.

Per Wold har nå begynt å trappe ned. Skadene fra ulykken på Svalbard tar stadig høyere betaling. Den ødelagte bukspyttkjertelen medførte at han fikk sukkersyke. Et lite kunststykke å sette sine egne sprøyter. Nå har beina begynt å svikte ham litt - alt har blitt tyngre i dobbelt forstand. Men humøret holder. Og så til slutt dette

nysgjerrighetsspørsmålet: "*Hvordan reagerer folk når de skal hilse på deg?*" - "*Jeg slenger nå fram podene*", sier Per - smiler lurt, og kan nok fortelle om et utall med reaksjoner, men velger å poengtere at gjennom hele sin guidevirksomhet for tusenvis av ungdommer, hvor han vanligvis informerer om sine manglende hender innledningsvis, har han aldri møtt en ungdom som har apert med ham eller kommentert hans tilstand negativt.

Per Wold i kjent positur på Hegra festning

Når jeg forlater Per og Reidun - og skal sykle hjemover til Stokmoen - tror jeg kanskje at jeg forstår livet til Per og hans hverdag. I det jeg griper sykkelstyret med en hånd og lekende lett hiver meg på sykkelen, skjønner jeg at jeg ikke forstår noe som helst - jeg bare aner og innbiller meg en teoretisk og fullstendig akademiske tankerekke. Jeg griper om sykkelstyret, spiller mest med fingrene for å bekrefte at de er der - girer med en finger, som i sin tur girer om min hjerne også: "*Hvordan skulle jeg ha klart dette uten fingre og hender?*"

Om det er makt i de foldede hender får andre avgjøre, men at det er makt i Per sine hender/poder - har vel livet med all tydelighet vist oss. Per Wold føler at han kunne ha vært

med på det meste, men selvsagt på visse premisser og innenfor andre tidsfaktorer. Ja, ikke engang elgjakta misset han, takke være børsemaker Hamnes på Støren og Nils Veium. Og slik har nå dagene gått, i et hus på Husbymyra på Stjørdal, ja - faktisk i et hus hvor huset ikke har tilpasset seg Per, men omvendt. Det er kun de siste par årene at de har gjort noen mindre forandringer. Det sier ikke så lite om de rutiner og triks som Per har innøvd. Men mest sier det kanskje om hans kjære Reidun. Jeg har stor beundring for Per Wold - men sannelig er den ikke mindre for hans sjarmerende kone - en moderne nåtidens sliterkjerrig, som har spart samfunnet for millioner. Hun valgte det ikke slik, Per valgte det ikke slik - et liv til ettertanke for oss andre - i stor respekt. *Verdighet* er fellesnevneren for dette paret.